

CONFERÈNCIA INAUGURAL/ CONFERENCIA INAUGURAL /KEYNOTE SPEAKER¹

Espais de convivència a la Mediterrània

Jordi Reig Bravo
Conservatori de Música de València

RESUM / RESUMEN / ABSTRACT

Aquest text pretén donar una visió de la Mediterrània com a espai integrador de territoris entre els quals hi ha establert una certa convivència musical i, per tant, cultural. Es fan diverses conceptualitzacions geogràfiques segons alguns autors que han estudiat el fenomen de la música entesa en el seu marc de referència sociocultural; es mostra una panoràmica de les diverses consideracions que ha tingut la música (i la cultura) en moments històrics concrets i en relació a les grans qüestions geopolítiques que han afectat la Mediterrània, fins l'actualitat; i s'apunta alguna reflexió per fer que la musicologia i l'etnomusicologia aconseguisquen visibilitat en l'actual context social.

Este texto pretende dar una visión del Mediterráneo como espacio integrador de territorios entre los que se establece cierta convivencia musical y, por lo tanto, cultural. Se realizan varias conceptualizaciones geográficas según algunos autores que han estudiado el fenómeno de la música entendida en su marco de referencia sociocultural; se muestra una panorámica de las diversas consideraciones que ha tenido la música (y la cultura) en momentos históricos concretos y en relación a las grandes cuestiones geopolíticas que han afectado al Mediterráneo, hasta la actualidad; y se apunta alguna reflexión para hacer que la musicología y la etnomusicología logren visibilidad en el actual contexto social.

This text tries to provide an overview of the Mediterranean as an integrative space of territories between which there is a certain musical (and therefore cultural) existence. Several geographic conceptualizations are made according to some authors who have studied the phenomenon of music understood in its sociocultural framework. A survey of the many considerations that music (and culture) has had in specific historical moments and in relation to the major geopolitical issues that have affected the Mediterranean to the present is done. Some reflections are presented in order to make musicology and ethnomusicology achieve visibility in the current social context.

PARAULES CLAU / PALABRAS CLAVE / KEY WORDS

Música mediterrània; Convivència; Història social; Geopolítica; Etnomusicologia
Música mediterránea; Convivencia; Historia social; Geopolítica; Etnomusicología.
Mediterranean Music; Coexistence; Social History; Geopolitics; Ethnomusicology.

RECEPCIÓ / RECEPCIÓN / RECEIVED: octubre 2012 / october 2012

¹ Actes del Congrés Internacional La música a la mediterrània occidental: Xarxa de Comunicació intercultural (València, 23-25 de juliol de 2014).

Bon dia, companys, musicòlegs, músics, investigadors, professors, alumnes i amics en general. Vos done la benvinguda a les que esperem que siguin unes jornades profitoses per a tots. Profitoses en un sentit professional i també, a mi m'agradaria expressament, en el terreny de les relacions humanes, interpersonals. Seria desitjable que entre nosaltres, que tenim interessos comuns relacionats amb diferents aspectes de la música i, en especial, de la música situada en l'àmbit geogràfic mediterrani, fluïra una comunicació com més constant i més densa, millor. I els qui estem embolicats ací, en AVAMUS, treballem per aconseguir aquest ideal.

Delimitar l'àmbit geogràfic és un pretext per acotar el tema, òbviament. Qualsevol tema relacionat amb la música corre el risc de ser massa ampli, o massa ambigu. Fins i tot «la música en el seu context sociocultural» seria un univers incommensurable. Ens hem decidit per l'espai mediterrani occidental per qüestions de proximitat, perquè volem parlar, intercanviar impressions sobre allò que tenim més proper, topogràficament i emocionalment.

Per tant, ara toca definir què és això de la Mediterrània, entesa com a espai de convivència. Ho intentaré des de dues perspectives, la geogràfica i la social (social, històrica, política, cultural). Potser al llarg de l'explicació aniran sortint preguntes, dubtes, recels i cabòries que podrien ser l'embrió d'altres estudis col·laterals al voltant del mateix tema.

Espais territorials

Per observar el punt de vista «geogràficomusical» veiem què diuen els qui en saben. Bruno Nettl proposa una divisió primària de les músiques del món en dos grans blocs, Occident i Orient. En el primer, Occident, s'englobarien la música europea, la de l'Àfrica subsahariana i la sud-americana, i a més, la conseqüència de la barreja de les tres: la música nord-americana. En l'apartat oriental s'inclouria la música de la resta de les zones terràquies: indostàniques, asiàtiques, de les illes del Pacífic i de les grans cultures de l'Orient llunyà (Nettl, [1973] 1996: 9).

Aquesta partició (excessivament tosca, francament) inclou la subtileza de considerar la música africana a partir del Sàhara. La causa d'aquesta divisió rau en el fet que el nord d'Àfrica pertany, musicalment, a una zona ben diferenciada i amb personalitat particular, a la qual també pertany part de l'Àsia Menor i tot el sud d'Europa. Aquesta zona és la de la música dels pobles de la Mediterrània.

Alan Lomax, en el seu sistema metodològic anomenat *cantometrics*, que pren com a base l'anàlisi de milers d'exemples musicals que pertanyen a les cultures de tot el món, considera els territoris al voltant de la Mediterrània com una de les sis grans regions mundials, concretament la sisena. Encara que hi inclou gran part d'Europa central i de l'Índia, cal destacar que, igual que Nettl, classifica el nord d'Àfrica com a integrant d'aquesta sisena regió mundial, mentre que la resta del continent africà queda enclòs en la cinquena (consultat en Díaz-Viana, 1993: 70-76).

Paolo Scarnecchia fa una subdivisió geogràfica interna de les zones musicals de l'àrea mediterrània. Representa un rectangle dividit en quatre àrees grans dins de les quals, segons ell, «s'aprecia més clarament la unitat en la diversitat»: Europa del sud (des de Portugal fins a Itàlia), Europa oriental (des dels Balcans fins l'Àsia menor), el Masreq (des de Síria fins a Egipte) i el Magreb (des de Líbia fins al Marroc).

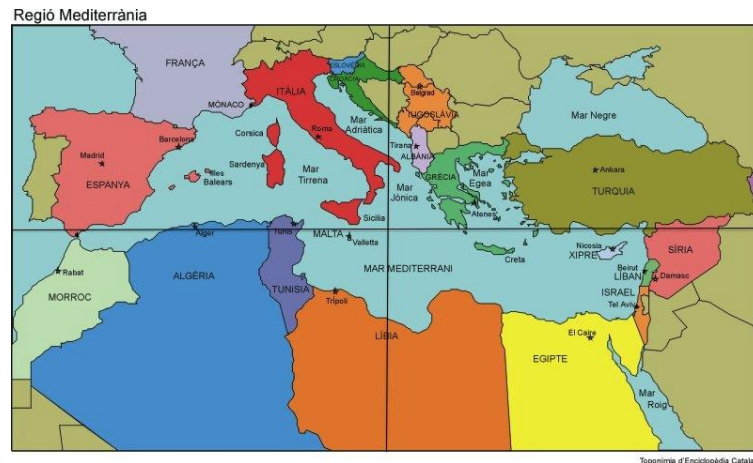

Fig. 1. Subdivisió geogràfica mediterrània proposada per Paolo Scarnecchia

Continua dient: «en realitat, la primera i més consistent línia de demarcació, des d'una perspectiva fonamentalment musical, sembla que és la que hi ha entre Europa i l'Islam, reduïda de manera simplista mitjançant l'oposició nord–sud, orient–occident» (Scarnecchia, 1998: 11).

Addueix raons d'espai per no aprofundir en l'estudi de les distintes àrees que dibuixa, i denuncia la falta d'estudis musicològics comparatius en l'àmbit de la Mediterrània. Es limita a esmentar el pluralisme estilístic, la fusió d'estils i la convivència entre petites i grans tradicions com a característiques principals en general de tota l'àrea. Al meu parer, Scarnecchia és qui més profundament ha estudiat la música mediterrània en el seu conjunt. L'autor assenyalava: «ens trobem, d'una banda, amb cultures musicals que s'han difós impregnant i unificant diversos i extensos territoris geopolítics (com la civilització arabomusulmana) i, d'altra banda, amb menudes, mitjanes i grans illes de cultures musicals locals que han mantingut les seues pròpies característiques específiques» (Scarnecchia, 1998: 12).

Vicent Torrent, en comentar la situació geomusical de la tradició valenciana, suggereix una altra distribució de demarcacions, en horitzontal, per a la mateixa zona. Explica que dins de la Mediterrània hi ha un sud musical constituït, fonamentalment, pels països àrabs. També hi ha un nord amb una música de tall més europeu. I diu: «aquests dos aspectes, que en principi semblen contradictoris i irreconciliables, no són més que les fronteres d'una tercera zona mediterrània on es produeix una fusió del nord i del sud; l'anomenarem zona de l'estàndard.

Així mateix, explica que «la zona central del Mediterrani no és només un concepte territorial sinó un concepte sonor: un espai acústic on es fa la fusió d'elements musicals nord-mediterranis i elements musicals sud-mediterranis i on les tradicions musicals de diferents països lliguen oferint un so homogeni i peculiar. Tampoc aquesta zona de l'estàndard és homogènia, sinó que abasta estils i formes de tradicions diferents, però que guarden els elements comuns fonamentals de la fusió entre les estructures melòdiques del nord i l'ornamentació, el ritme lliure o intern i l'afinació atemperada del sud» (Torrent, 1990: 21).

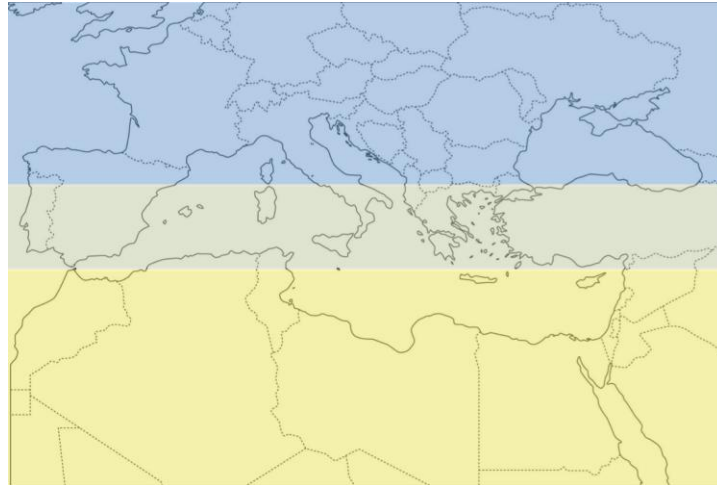

Fig. 2. El nord i el sud mediterranis delimiten la zona de l'estàndard, segons Vicent Torrent

Personalment, pense que el tret comú de la música de la Mediterrània és, precisament, l'absència d'elements unificadors. Es tracta, més aviat, d'un conglomerat, un mosaic de cultures distintes que es creuen, es mesclen i s'influeixen mútuament sense perdre la identitat pròpia. Una qualitat que pot aplicar-se en sentit molt ample al temperament mediterrani és la «convivència», tant de gèneres i elements musicals diferents com de tarannà, de caràcter dels pobles que banya la mar. Convivència... no sempre amistosa, però convivència en definitiva. A la Mediterrània ens vam haver d'inventar la convivència. Potser el fet d'habitar un espai geogràfic que permet de viure al carrer bona part de l'any afavoreix un tipus determinat de sociabilitat i de convivència (Martinotti, 2001: 12).

Observem la quantitat de llengües diferents que es parlen en aquesta àrea: entre altres, portuguès, castellà, català, occità, francès, tots els mal anomenats *dialectes* italians, maltès, anglès, eslovè, croat, bosnià, serbi, montenegrí, albanès, grec, turc, hebreu, les diverses varietats de l'àrab, l'amazic o llengua berber... per tant, hi ha convivència entre llengües. Però, a més, al voltant de la Mediterrània trobem convivència entre continents: Europa, Àsia i Àfrica (tres de cinc); convivència entre religions actuals: cristiana catòlica, cristiana ortodoxa, musulmana i jueva (ací, a la Mediterrània, estàvem la mar de feliços i tranquils amb els nostres deus fins que els monoteistes van començar a barallar-se entre ells acarnissadament; supose que el procés d'acceptació del nou monoteisme en contra de l'arrelat politeisme degué ser un pas bastant traumàtic per a la gent senzilla, i molt convenient per als qui gestionaven el monoteisme); convivència entre ètnies amb trets morfològics distintes, com el color de la pell, el color dels cabells o les faccions (com ja sabeu, el concepte «raza» aplicat als humans, no existeix científicament); convivència entre patrons de conducta i maneres distintes d'entendre la vida, com l'occidental europea, l'oriental occidentalitzada o la que està fortament condicionada pels ritus islàmics; convivència entre estructures socials i polítiques que van des del capitalisme salvatge fins la pobresa més ignominiosa, passant per situacions de guerra quasi permanent, nacions sense estat, estats sense territori, ciutats-estat, règims totalitaris, repúbliques laiques, monarquies parlamentàries sobrevingudes...

«L'estil d'una cultura és el reflex de l'estil de les seues relacions socials», deia Alan Lomax (*Folksong, Style and Culture*, 1968; citat en Nettl, [1973] 1996: 17), per tant, l'estil de la música mediterrània ha de ser, en conseqüència, una barreja heterogènia on «conviuen» elements expressius molt diferents.

[ÀUDIO – Spaccanapoli: *Aneme perze*, 2000]

Més que fer divisions i segmentacions, dins la música del Mediterrani hauria de parlar-se de tendències expressives que es corresponen amb unes situacions geogràfiques determinades. Les tres àrees continentals que conflueixen en l'espai mediterrani, Europa, Àfrica i Àsia, han exercit les seues influències mútues des del nord, el sud i l'est respectivament. S'accepta que la música europea s'ajusta a la mètrica, té tendència a la utilització melòdica d'interval·ls diatònics i al sil·labisme, i sol tenir estructura estròfica; la música africana subsahariana es caracteritza per la sofisticació de l'element rítmic i per estar cantada, majoritàriament, en conjunts polifònics, mentre que en la música asiàtica abunda el cant solista amb melodies melismàtiques i la interpretació instrumental heterofònica amb melodies llargues molt ornamentades (si no fóreu musicòlegs no vos hauria dit tot açò).

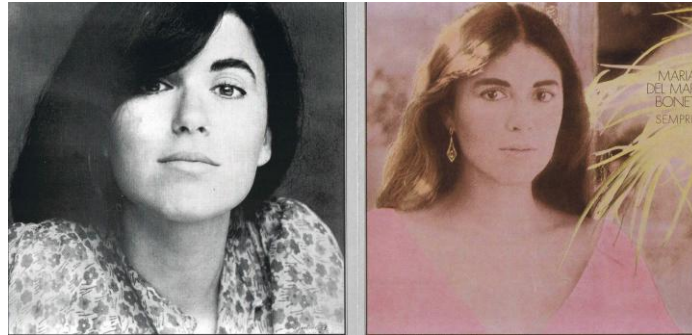
És lògic pensar que les regions mediterrànies del nord, el sud i l'est tindran més profusió d'elements expressius vinculats als que predominen en el seu territori continental respectiu, però no poden traçar-se línies divisòries, es tracta d'un contínuum. Només pot afirmar-se que els territoris que estan a prop geogràficament són també els que guarden un parentiu musical més estret, i que els elements musicals es presenten d'una manera ben llunyana de la uniformitat.

I tot això fixant-nos, sobretot, en la música que beu del substrat tradicional. En molts països mediterranis, com per exemple els de la Península Ibèrica, la cadena tradicional s'ha trencat i la música autòctona ja s'ha d'estudiar seguint els preceptes d'aquell moviment italià dels anys 70, de revitalització de la cultura tradicional anomenat la *riproposta*. Però hi ha altres països en què la música autòctona no ha deixat de tenir reconeixement social, com els del món àrab, els països balcànics o la maltractada Grècia, encara que hi ha moviments interns mestissos com el *raï* o el *rap* argelià.

Durant l'última dècada del segle XX hi va haver un intent de reivindicar una manera de fer música popular més acord amb la promiscuïtat mediterrània, entesa com a barreja d'elements molt distints entre si, en contraposició a les estandarditzacions de les músiques comercials basades en el model anglosaxó. El fracàs a l'hora de canalitzar comercialment aquest intent ha fet que l'etiqueta «música mediterrània» no estiga ara al mateix nivell que «música celta» o «flamenc», i que siga tan sols un subapartat de «músiques del món», si és que avui dia té sentit parlar d'aquestes etiquetes classificadores per als grans magatzems o les botigues de discs, en el cas que encara en quede alguna oberta.

I què passa amb les altres músiques? Tots els diversos tipus de música estan presents en la societat, ací a escala planetària, de manera estratificada, en successives capes relativament independents que mostren, igualment, interconnexions ben marcades: és com una fullosa, una *milbojas* de capes i capes de músiques diferents instal·lades en els diversos àmbits de la convivència humana. La música «cultura» occidental, el *jaz*, el pop-rock i

la música per al comerç estan ben presents a la Mediterrània occidental, i actuen als nivells que els pertoca dins la societat. Aquestes músiques, en canvi, són més homogènies i prenen menys elements locals per a la seua generació, però la convivència entre les músiques i entre els estrats socials tindrà les mateixes característiques generals que en tot l'espai mediterrani occidental.

[ÀUDIO – Maria del Mar Bonet: *Mervè*, 1971]

Espais socials

Endinsem-nos ara en els aspectes relatius a la sociologia, la història i la política. S'ha qüestionat i continua qüestionant-se el concepte de Mediterrània com a àrea sociocultural unitària. Es diu que darrere de la paraula «mediterrani» no hi ha més que una aparença, un miratge d'unitat (Llobera, *La identitat de la antropologia*, 1990; citat en Gómez Muns, 2012: 23), es parla d'imaginari mediterrani i de simulacre de realitat (Gómez Muns, 2012). Què té a veure, per exemple, una infermera de Múrcia amb un pastor d'Anatòlia? Som massa distints entre nosaltres; hi ha més elements que ens separen que arguments que ens uneixen. I més avui dia en què ja no té el sentit que tenia a mitjans del segle passat parlar de cultures territorialitzades. La cultura mediterrània és massa heterogènia, diuen; per tant, això de la «música mediterrània» potser no siga més que una desitjable, o desitjada, entelèquia, a més del fiasco d'una etiqueta comercial.

Crec que si els mediterranis no creguem en l'existència de la cultura mediterrània, difícilment aquesta cultura podrà existir en cap lloc que no siga el terreny de la metàfora. Però què en sabem de la Mediterrània com a espai de convivència? L'educació que hem rebut (almenys els de la meua generació) no ens ha aportat una visió clara i coherent d'aquest concepte; al contrari, ens ha clavat en el cap una sèrie de tòpics, idealitzacions, llocs comuns i veritats a mitges que ens dificulten d'esclarir si la Mediterrània és una realitat o és una fantasia, una metàfora. Sempre ens han dit que és una mar privilegiada, que és el bressol de la cultura europea... i que hem de témer els bàrbars.

La creació de mitologies mediterrànies es produeix en resposta a la constatació que el Mediterrani és un espai reduït, limitat i feble; per això també s'ha creat la necessitat de témer la invasió dels bàrbars. La representació imaginària del bàrbar, de l'estranger, de l'estrany que arriba i redueix al no res les relacions humanes, les relacions culturals, ha pesat com una llosa sobre la consciència dels mediterranis, i ha creat una sensació d'espai amenaçat, sense tenir en compte que la Mediterrània és, des dels seus orígens, un lloc de pas, de reunió, de conquesta, que ha estat sempre ocupada per bàrbars i no hi ha més remei que acceptar-los.

Un dels tòpics més repetits és el que mostra la Mediterrània com a vehicle de comunicació cultural, d'expansió

de cultures des del principi (abans, inclús, de la història humana) gràcies a la navegació, que va permetre els pobles de la Mediterrània, a través de la conquesta del comerç, comunicar-s'hi, impregnar-se mútuament i practicar una cultura relativament mestissa. Sovint els tòpics no són totalment negatius i contenen una bona part de veritat, com en aquest cas.

Però ja dins la història humana, els romans, absorbint els plantejaments de cultures més antigues, van aconseguir una certa homogeneïtat basada en una àmplia diversitat: el Mediterrani era el «llac» romà, origen i centre d'una evolució política, econòmica, social i estratègica que mantenia unes constants permanents, però diferenciades, des de Grècia fins l'aparició de l'Imperi Turc Otomà com l'enemic que ve de l'Est. Conforme anava expandint-se aquest imperi (que va durar molt, pràcticament des del segle XIV fins el començament del XX, i va arribar a amenaçar Viena), el centre de l'evolució històrica i social va anar desplaçant-se cap a l'Atlàntic.

Al llarg de la història i fins a la fi de la modernitat, el Mediterrani ha estat l'escenari d'un joc continu de comunicació i incomunicació amb períodes de més o menys tolerància, en el qual les croades apareixen com un exercici de dogmatisme i de sectarisme aparentment ideològic amb relació a una causa religiosa. Però en el fons oculten l'evident desig europeu d'arribar a l'Orient Llunyà a través de la superació de l'obstacle que era l'Orient Proper (*Orient Mitjà* per als americans); les croades podien obrir clarament la via en aquella direcció. Un dels pocs efectes positius que tingueren les croades va ser el floriment de les ciutats portuàries mediterrànies. Per tant, durant l'Edat Mitjana i el començament del Renaixement, coincidint amb la revolució harmònica i rítmica que va suposar l'*Ars Nova*, el Mediterrani va haver d'acceptar la coexistència de cultures derivades del cristianisme monoteista: la catòlica, la bizantina, el judaisme i el sorgiment de l'Islam com a força alternativa amb voluntat clarament hegemònica. I aqueixa coexistència quasi mai ha estat pacífica: la tolerància, a la Mediterrània, és més una excepció que una norma.

A continuació, la Mediterrània discorre per una etapa d'idealització. En aquest sentit, els homes del Renaixement constitueixen la primera onada de la institucionalització, de l'*establishment* cultural de les nacions que tenien un origen bàrbar. Aquests estats-nació van necessitar, en un moment donat, ennoblir les seues arrels culturals a través de la recuperació del seu patrimoni i de la construcció d'una mediterraneïtat que magnificava i idealitzava quasi exclusivament la part grecollatina d'aqueix patrimoni (tenu en compte que al final del Renaixement sorgirà l'òpera), i van oblidar que aquesta mediterraneïtat devia molt a altres vehicles culturals com, per exemple, l'Islam, sobretot a través del poder cultural que li conferia la seua instal·lació al territori de la Península Ibèrica.

En canvi, més tard, durant el Romanticisme, es va privilegiar la visió d'una Mediterrània occidentalitzada on el focus més interessant estava situat a la part oriental, fonamentalment a Grècia i a Turquia. La dialèctica entre Grècia i Turquia (recordeu la literatura de Byron o la pintura de Delacroix) seria l'expressió vàlida de la voluntat de mitificació de les idees romàntiques d'orientalisme i d'exotisme que s'imposen a la Mediterrània. Alguns arguments d'òperes famoses participen d'un exotisme semblant: *L'italiana in Algeri* (Rossini), *Les Troyens* (Berlioz), *Oberon* (Weber) *Il corsario* (Verdi)...

Al segle XIX, en conseqüència, el Mediterrani era un «estany» imperialista. És un lloc comú bastant divulgat que el Mediterrani va estar «protegit» per l'hegemonia de les grans potències europees de l'època, Anglaterra i França. Aquestes potències oferien protecció geopolítica contra un altre imperialisme, el dels tsars, que estaven interessats en arribar a l'Atlàntic travessant el Mediterrani. Però en realitat, Anglaterra i França veien el Mediterrani com un vehicle d'expansió del capitalisme modern cap a l'Est, cap a l'Àsia, cap a l'Orient, mentre asseguraven les seues posicions estratègiques a l'Àfrica. Els grans descobriments, les grans fites científiques del

segle XIX, no són científicament innocents, neutrals; igual que la poesia, la pintura i la música romàntica europea, estan alimentades per la idea d'expansió capitalista i destrucció de l'Imperi Turc i de l'Imperi Rus. I ja ben entrat el segle XX, la creació de l'estat d'Israel com a sentinella dels interessos occidentals a la Mediterrània oriental va partir de la mateixa estratègia expansionista.

Però no ens avancem. Al començament del segle XX hi ha un esforç de recuperació de la Mediterrània dut a terme pel Noucentisme que, en part, té caràcter de retorn a un cert cànon després de la «disbauxa» del modernisme; i també té, en alguns casos, un alt contingut de prefeixisme o parafeixisme. Aquesta nova mediterraneïtat està basada en la idea d'un home mediterrani portador de valors eterns, idea relacionada també amb la recuperació de l'Imperi Romà que va donar lloc, més tard, a tota la mística que va impulsar el moviment feixista. Per tant, hi ha un altre tòpic, menys conegut, però ben cert, que fa referència que durant la primera meitat del segle XX el Mediterrani va estar a punt de convertir-se en una «piscina» feixista, ocupat per les tropes de l'aliança entre Hitler i Mussolini, amb la presència, bastant irritant per a aquests dos, de Franco. El qüestionament seriós del sistema tonal i la popularització dels rotllos de pianola, el primer mitjà de reproducció mecànica de música a gran escala, també són d'aquesta primera part del segle XX.

Quan acaba una guerra, els equilibris que es creen donen la imatge d'un nou ordre mundial. Aquest ordre sempre reemplaça un altre ordre, però s'amaga al seu interior un fort desordre que, més prompte o més tard, explotarà i mostrarà la seua veritable dimensió. A la meitat del segle XX, el final de la Segona Guerra Mundial es va signar a Ialta, a la península de Crimea, a la mar Negra, al Mediterrani rus. Vam canviar de patrocinadors: de França i Anglaterra vam passar a estar organitzats pels vencedors de la guerra, els Estats Units i la Unió Soviètica. L'antiga aspiració tsarista de franquejar els estrets i arribar a l'Atlàntic va esdevenir una realitat i la Sisena Flota dels Estats Units es va passejar per tot el Mediterrani. Més tard, després de la guerra freda (el segle XX va ser molt entretingut), Gorbtxov i Bush es van reunir a Malta, també al Mediterrani. Tant a Ialta com a Malta es van decidir canvis importantíssims en l'ordre (i el desordre) internacional. El segon només ha pogut modificar-se mitjançant la crisi econòmica i financera mundial en què estem immersos i de la qual no sabem quin nou ordre (i desordre) en sortirà, però que ja es noten clarament els seus efectes, per exemple, en els sistemes de producció, difusió i comercialització de la música, siga del tipus que siga.

I parlant ja del present, aquest abocador de deixalles de la construcció, destrucció i reconstrucció dels successius ordres (i desordres) mundials que és la Mediterrània, exerceix ara de frontera en la divisió Nord/Sud, una frontera calenta, dramàtica i perillosa. Una frontera entre el Nord, immersos en un sistema capitalista fort, enriquit i amb capacitat suficient per mantenir grans nivells d'acumulació de riquesa a través de l'economia de mercat, i el Sud, susceptible encara de ser colonitzat (o neocolonitzat), amb moviments independentistes insuficients i incapaç de fer front a situacions de subdesenvolupament. L'Est i l'Oest han desaparegut del mapa mediterrani, només queden dos punts cardinals, el Nord i el Sud, i nosaltres hem de fer de fossat de contenció contra la pobresa, la desesperació econòmica, la desesperació social, la desesperació cultural. Aquest espai d'espais de convivència que és la Mediterrània ja no és llac ni estany ni piscina; s'ha convertit en barrera entre rics i pobres.

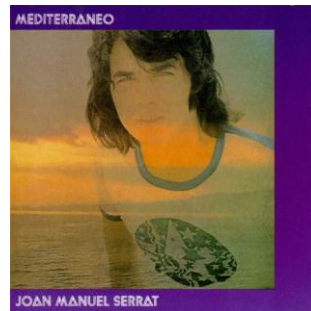
Fig. 3. Situació geomediterrània actual

Què pot fer la música davant aquesta situació? Què poden fer «totes» les músiques davant les misèries i els naufragis del sistema? O és que no va amb nosaltres, la cosa? O és que algun tipus de música pot mantenir-se al marge de la política, per damunt del bé i del mal? La resposta és òbvia: la música, les músiques, poden fer moltes coses davant aquesta situació i davant qualsevol situació que interesse la convivència humana. I els musicòlegs tenim l'obligació d'estar atents per tal de deixar-ne constància i per tal d'explicar-nos-ho. Per cert, algú em sap dir per què el símbol més despietat de la crueltat històrica en forma de remat de les bardisses de ferro s'anomena *concertina*? Potser podríem fer del Mediterrani un centre d'interpretació de la barbàrie. Tractar de desemascarar els bàrbars que se'ns figuren dins de casa, els bàrbars del Nord que són capaços de construir discursos totalitaris sobre el Mediterrani amb la intenció mal dissimulada de dominar-nos sense cap contrapès.

Jo crec que aquest Mediterrani nostre, que té tants problemes socials com ecològics, és real, existeix, no és cap metàfora. Manuel Vázquez Montalbán va estudiar el vessant geopolític mediterrani amb la gran llúidesa que el caracteritzava. Seues són algunes de les idees que han aparegut en aquesta segona part de l'argumentació (*La Méditerranée invertébrée*, 1999). Anem a per la tercera, i última.

Espais actuals

Parafraçant Jordi Pujol, mediterrani és tot aquell que viu o treballa a la Mediterrània. Per això són pertinents les comunicacions que escoltarem el tema de les quals no té a veure directament amb la mediterraneïtat. Tenen sentit en un congrés com aquest perquè els seus autors viuen o treballen en algun dels territoris vinculats per la mar, perquè els seus autors (*qué le voy a hacer?*) nasqueren al Mediterrani.

[ÀUDIO – Joan Manuel Serrat: *Mediterráneo*, 1971]

A més, fer estudis sobre la Mediterrània ens permet de ser tant locals com universals alhora (Torregrossa, 2001: 4). Sabíeu que la cançó *Mediterráneo* de Joan Manuel Serrat va ser escollida, per votació popular el 2004 (estem parlant ja del segle XXI), com la millor cançó de la música popular espanyola de tots els temps? I el 2010 va ser escollida la millor cançó *pop*, aquesta vegada pels professionals especialitzats de la revista *Rolling Stone*? I sabeu que l'arreglista, Juan Carlos Calderón, va confessar que ell havia fet una *bossa nova* a 6x4 abans de conèixer la lletra, però l'autor esperava un ritme a cinc pulsacions? Per això Serrat sol acceptar els compliments, però diu que *Mediterráneo* no és la seua cançó favorita.

I jo em pregunte per què aquest tema, les discrepàncies entre l'autor i la seua obra a les acaballes del segle XX a causa del sistema de producció de la música popular, no pot ser un argument igualment interessant per tractar-lo els musicòlegs i/o els etnomusicòlegs; i donar-lo a conèixer a la societat, si és que volem tenir una mínima presència social. Seria un debat tan apassionant i digne com puga ser si la seguidilla s'ha de mesurar a 3x4, a 6x8 o a 4+2, o si el criteri d'autenticitat és un tret pertinent en la valoració artística de les interpretacions de l'anomenada «música antiga».

Fa quasi cent trenta anys (des del 1885) que els musicòlegs estem dient-li a la societat que nosaltres ens ocupem d'estudiar la música «cultura» occidental com més antiga, millor; i si pot ser, només per escrit, sense escoltar-la. Crec que ara caldria dir-li que, potser gràcies a l'ampliació del camp d'estudi que ha aportat l'etnomusicologia, ens ocupem d'estudiar totes les músiques, de tots els temps i de tot el món. I a més a més, ens ho hauríem de creure nosaltres mateixos, els musicòlegs.

Sabeu qui és la Mercè que invocava constantment Maria del Mar Bonet en la cançó que hem escoltat i que, com diu un internauta, semblava com si Burt Bacharach hagués nascut a Palma de Mallorca? Era la seua mare. És notable la proximitat entre les paraules *mare* i *mar* en les llengües de la Mediterrània occidental. Sabeu què és *Spaccanapoli*, a més del nom del grup que ha interpretat la primera cançó, atapeïda d'elements expressius diferents? És un carrer que creua en línia recta tot el bigarrat barri antic de Nàpols, un carrer d'aquells que va canviant de nom i de fesomia cada tram, i que, de fet i en molts sentits, és el cor de la ciutat. Totes les cançons tenen una història al darrere; igual que tots els *opus* de Beethoven.

Aquests dies parlarem sobre moltes qüestions. De les 36 propostes que es presenten, 16 tenen com a referent principal la música «cultura» occidental, observada des de la perspectiva acadèmica, biogràfica, des de la catalogació, des de la creació, des de la relació amb la societat o des de l'esperançador vessant de la interpretació no normativa. La majoria mostren unes coordenades temporals situades al segle XX o segles anteriors. En l'àrea d'intersecció entre la música «cultura» i la música popular, sis companys parlaran d'uns gèneres musicals

determinats, d'uns compositors concrets, de la burgesia i de la iconografia. Quatre textos se situen, per contra, en aquell terreny de ningú equidistant entre la «cultura» i la popular que és el món de les bandes de música (de les bandes de músics). I nou comunicacions se centraran en la música popular; d'aquestes nou, cinc i una taula rodona versaran sobre música tradicional, i les altres tres tractaran de *jazz*, de *rap* i de Vicent Andrés Estellés.

Sens dubte, són qüestions interessantíssimes, ho dic sincerament. Totes contribueixen a l'expansió de la ciència i del saber, fan avançar la disciplina musicològica o etnomusicològica i, en última instància, tracten de respondre la pregunta essencial de totes les ciències socials: com som els éssers humans i què dimonis estem fent ací. Però només la taula rodona (el *workshop*) sobre la divulgació de les opinions i la visibilitat de la musicologia i l'etnomusicologia al·ludeix directament al present, a la realitat quotidiana, a la «rabiosa» actualitat.

No cal que vos diga que m'hauria agradat que es tractaren també altres temes; jo m'havia fet un llistat, però no hi queda lloc per comentar-lo. Només vos faré una última observació: la xarxa està redefinint totes les músiques, en aspectes com la producció, la difusió, la comercialització, la recepció, la interiorització o la creació d'identitats individuals i col·lectives. Ara mateix, a les 13.20 h d'avui, dimecres 23 de juliol de 2014, està en marxa una «revolució en el món de la música», que és el mateix que dir una «revolució en la convivència humana»: per què em fa l'efecte que els musicòlegs estem mirant cap a un altre costat?

Deixem-ho ací. Distingits col·legues, vos desitge que ho passeu d'allò més bé, que vos divertiu exposant els vostres estudis, assabentant-vos dels que fan els altres companys i establint relacions humanes com més estables, millor.

Jordi Reig, juliol de 2014

Bibliografia

- DÍAZ VIANA, L. (1993): *Música y culturas*. Madrid, Eudema.
- GOMEZ MUNS, R. (2002): «Música mediterrànea. Una realitat imaginada», dins *Cuadernos de Etnomusicología* n° 2.
- MARTINOTTI, M. (2001): «Allá donde me encuentre...», dins el llibre-disc *Las músicas del Mediterráneo*. Fnac.
- NETTL, B. ([1973] 1996): *Música folklórica y tradicional de los continentes occidentales*. Madrid: Alianza.
- REIG, J.: *La música tradicional valenciana. Una aproximació etnomusicològica*. València: Institut Valencià de la Música, 2011.
- SCARNECCHIA, P. (1998): *Música popular y música culta*. Barcelona: Cidob Icaria.
- TORREGROSSA, T. (2001): «Descubrir el Mediterráneo», dins el llibre-disc *Las músicas del Mediterráneo*. Fnac.
- TORRENT, V. (1990): *La música popular*. València: IVEI Alfons el Magnànim.
- VAZQUEZ MONTALBAN, M. (1999): «La Méditerranée Invertébrée», dins *Rencontre Internationale "Méditerranée : Guerre des cultures ou projet commun"*. Aix-en-Provence [Consulta: 13 de juliol de 2014]

DISCOGRAFIA

- SPACCANAPOLI: «Aneme perze», *Aneme perze (Lost Souls)*, 2000. Real World.
- MARIA DEL MAR BONET: «Mercè», *Maria del Mar Bonet*, 1971. Bocaccio.
- JOAN MANUEL SERRAT: «Mediterráneo», *24 páginas inolvidables*, 1971. Zafiro/Novola.
-

Jordi Reig Bravojoreig@ya.com

Professor del Departament de Musicologia i Pedagogia i del Màster Oficial en Ensenyaments Artístics del Conservatori Superior de València. Doctor en Comunicació Audiovisual per la Universitat de València amb la tesi *El llenguatge musical en la tradició oral valenciana. Una visió etnomusicològica*. Coordinador de l'arxiu sonor de música tradicional valenciana *Fonoteca de Materials*, de la Unitat de Música de CulturArts Generalitat. Membre del grup Al Tall des del 1986 fins la seua dissolució el 2013. Compositor, arreglista i músic en actiu. Perfil investigador basat en tres vies de recerca: la música tradicional i folklòrica valenciana estudiada des d'un punt de vista etnomusicològic, sistemàtic; l'etnomusicologia en general com a branca del saber: història, evolució, continguts, mètodes, objectes d'estudi, protagonistes; l'anàlisi musical com a eina indispensable per conèixer a fons els múltiples llenguatges musicals.

Profesor del Departamento de Musicología y Pedagogía y del Máster Oficial en Enseñanzas Artísticas del Conservatorio Superior de Valencia. Doctor en Comunicación Audiovisual por la Universidad de Valencia con la tesis *El llenguatge musical en la tradició oral valenciana. Una visió etnomusicològica*. Coordinador del archivo sonoro de música tradicional valenciana *Fonoteca de Materials*, de la Unidad de Música de CulturArts Generalitat. Miembro del grupo Al Tall desde 1986 hasta su disolución en 2013. Compositor, arreglista y músico en activo. Perfil investigador basado en tres vías de estudio: la música tradicional y folclórica valenciana estudiada desde un punto de vista etnomusicológico, sistemático; la etnomusicología en general como rama del saber: historia, evolución, contenidos, métodos, objetos de estudio, protagonistas; el análisis musical como herramienta indispensable para conocer a fondo los múltiples lenguajes musicales.

Professor in the Musicology and Pedagogy Department at the Conservatori de Música de València. Professor in the Official Master in Arts Education. Doctor of Audiovisual Communication by Universitat de València with the work *Musical Language in Valencian Oral Tradition: An Ethnomusicological view*. Coordinator of the record collection *Fonoteca de Materials* from the music library of the Generalitat Valenciana (regional government). Member of the folk band Al Tall from 1986 until the breakup of the band in 2013. Composer, arranger and current musician. Researcher on three lines: the traditional and folk music from the region of València, studied in a ethnomusicological, systematic way; the ethnomusicology in general as a branch of knowledge: history, evolution, contests, methods, subjects to study, protagonists; the musical analysis as an essential tool to gain a thorough understanding of the diverse musical languages.

Cita recomanada

Reig Bravo, Jordi (2015): «Espais de convivència a la Mediterrània». *Quadrivium*, -Revista Digital de Musicologia 6 [enllaç] [Consulta: dd/mm/aa].